

Vélemény

Ablonczy Balázs: *Távol Párizstól. Magyar-francia viszony(ok) a két világháború között* c. akadémiai doktori értekezéséről.

Miután az opponens átküzdötte magát Ablonczy Balázs csaknem ötszáz oldalas kitévő értekezésén, az utolsó, összegző fejezetben végre rátalált arra szövegrészre, ahol a szerző, mintegy mellékesen, bevallja múltjához való viszonyát. Mi volt az a belső motor, amely két évtizeden át újabb és újabb források feltárására, majd e mű megírására ösztökélte. Mint írja: mivel „a távolinak tűnő múlt (...) következményei itt vannak velünk”, a múlt „kizárólag akkor érdekes, ha jelez a mának.” Ezzel persze nem feltétlenül kell egyetérteni, de Ablonczy munkája még a kételkedőket (köztük engem) is meggyőzte arról, hogy az általa vizsgált magyar-francia kapcsolatok húsz évéből sok minden maradt mára velünk. Lásd a dunai hajózás nemzetközi rendszerét, a kéltnyelvű gimnáziumok ideáját, a Sorbonne-on felállítandó magyar tanszék „rögeszméjét” (a szerző kifejezése), de ami még ezeken is túlmutat, a kölcsönös, bár aszimmetrikus tudástranszfert.

Értekezése két évtizedet fog át, ami a „long duree”-hez képes rövid léptékű idő, de a magyar-francia kapcsolatok története kapcsán annál fontosabb időszak. Arról nem is szólva, hogy ez a korszak mára már kikerült a kortársak kommunikatív emlékezetéből és történetírói értelmezések tárgya lett. A kapcsolatok kiindulópontja Trianon, a kronológiai záróhatár pedig a második világháború kitörése, illetve Franciaország kapitulációja. E periódusban a magyar fél fő törekvése a franciák meggyőzése volt Trianon igazságtalanságáról, nyomásgyakorlás a részleges, esetleg a teljes revízió támogatására. Francia vonatkozásban pedig azt mutatja be, hogyan válik realitássá az európai erőviszonyok változásával a korábban elképzelhetetlen: 1938-ra Franciaország beáll a határmódosítók semleges táborába – nem támogatja ugyan, de európai befolyása elvesztése okán nem is ellenzi.

A két ország viszonyát a szerző nem egyirányú akcióként, hanem interakcióként értelmezi, és az elemzés keretében (az ő szavait idézve, kontextualizáló körülményként) három fontos fogalmat vezet be, aszimmetria, aszinkronitás, inkompatibilitás, amelyek tartalmát az értekezés imponáló mennyiségű adattal tölti fel. Ezzel világossá teszi, hogy nem egyenrangú

országok kapcsolatáról van szó (lélekszám, gyarmatbirodalom megléte, illetve hiánya, világpolitikai súlyuk, a háború utáni vesztes és győztes státusz közötti dichotómia, stb.). A kapcsolatok aszimmetriája mégsem csupán úgy jelenik meg az értekezés lapjain, mint a vesztes kis ország és a győztes, ereje teljében lévő, cinikus nagyhatalom viszonya, mert, ha nem is egyenlő mértékben, e kapcsolatokban mindvégig felsejlik a kölcsönhatás, sőt a gyengébb fél, Magyarország kezdeményezése is. Ablonczy szerint inkompatibilitás a két ország külpolitikai stratégiája, ha úgy tetszik, biztonságpolitikája között van. Az aszinkronitást főleg magyar szempontból tartja fontosnak, amely azt jelenti, hogy a magyar kulturális, politikai elit számára Franciaország, a francia kultúrához történő ragaszkodás mellett, a kacérkodás pillanatai ellenére sem jöhetett számításba politikai szövetségként.

A szerző nem esik bele a napjainkban különösen Trianon kapcsán felerősödő neoprimitív axiómák csábító csapdájába, annak politikai hátszéllel is rendelkező primitivizmusába, és az adott téma nemzetközileg friss áramlatainak elméleti keretébe helyezi témáját. Nem hagyományos diplomáciatörténetet ír, kilép annak keretei közül: lemerül a mindennapok valóságába és a történelem mélyáramait igyekszik megragadni. Ezzel csatlakozik a Pierre Renouvin és tanítványa, Jean-Bapiste Duroselle által kidolgozott, azóta megújított új szempontrendszerhez, a diplomáciatörténet kinyitásához, amely túllép a kormányok tetteinek, szándékainak vizsgálatán és a „felszín alatti erők” vizsgálatára összpontosítja figyelmét. Ezt a vizsgálati módszert az értekezés fejezeteinek és alfejezeteinek címei is tükrözik: *Intézmények és személyek, A francia missziók Magyarországon, Diplomáták és Katonák, Sajtó, szemlék, Templom és iskola, Hálózatok, Ügyek*, stb. Már ebből is látszik, hogy a monográfia rendező elve a kronológiai és a tematikus elv kombinált alkalmazása, amely adekvát témájához. A történelem „csinálódik”, üzeni és nem valamiféle állandó, az emberektől, a résztvevőktől független objektív törvényszerűségek „csinálják”. Elemzését nem szorítja be a két ország kapcsolatrendszerének nemzeti korlátjai közé, hanem közép-európai, sőt összeurópai kontextusba helyezi azt, miközben erős készletet érez a diszciplináris határok átlépésére. Ezt tartom az értekezés egyik legfőbb szemléleti, módszertani értékének.

Ablonczyt igazán annak a kulturális, diplomáciai, intézményi, gazdasági, politikai, valamint személyi törekvésekkel átszőtt hangulati-érzelmi háttérnek a rekonstrukciója és értelmezése izgatja, hogy milyen tágabb környezetben lehetett/kellett érvényesíteni a két ország

egymással kapcsolatos törekvéseit. Ehhez a háttérhez nála szorososan hozzátartozik a másik félről kialakított kép éppúgy, mint a franciaországi magyar emigráció összetétele és tevékenysége, a hazai frankofón értelmiség törekvései éppúgy, mint a francia nyelv oktatásának hazai helyzete, az egyes külügyi missziók, vagy éppen a Párizsi Magyar Intézet személyi összetétele, munkája, s még hosszan sorolhatnám. Úgy fogja fel a két ország viszonyának történetét, mint amely a különféle belső és külső hatások következtében folyamatosan változik, módosul. A dolgozat egyenesen sugallja azt a történetírói axiómát, hogy a múlt megismerése végtelen folyamat. A hangsúlyt erőteljesen az ún. belső tényezőkre helyezi. Az európai tér politikai változásai, amelyek keményen, bár nem determinista módon kijelölték a magyar-francia kapcsolatok lehetőségeit és korlátait, csak utalások formájában jelennek meg az értekezés lapjain. A szakmai közönség persze ismeri az olyan fogalmakat, a mögöttük meghúzódó empirikus tényeket, mint például marseille-i merénylet, frankhamisítás, Dawes-terv, locarnói szerződés, stb., az opponensnek mégis hiányérzete támadt. Nemcsak arról van szó, hogy alaposabb elemzés nélkül maradnak az európai ún. „nagy politika” két világháború közötti változásai, de az olvasóban olyan érzés támad, hogy a szerző nem kezeli ezeket az eseményeket helyi értéküknek megfelelően. A szerző korábbi munkái alapján persze tudjuk, hogy korántsem erről van szó, most inkább az értekezés terjedelmi korlátai szabtak határt a bővebb elemzésnek. Kiadás esetén, remélve, hogy a mű eljut a történelem iránt érdeklődő szélesebb közönséghez is, érdemes lesz bővíteni ezeket a részeket.

Értekezésében Ablonczy világossá teszi, hogy a magyar-francia viszony az álláspontok időnkénti közeledése ellenére sem vezetett még csak „boldogtalan házassághoz” sem, annak ellenére, hogy Franciaország a kényszerítő körülmények hatására megértőbb lett a magyar törekvésekkel szemben.

Néhány szót a forrásokról és a felhasznált irodalomról. Marczali Henrik egy beszélgetés során megkérdezte Leopold von Rankét, el kell-e olvasni mindent, amit arról a kérdésről írtak, amit ő is kutatni kíván. Az akkor már híres és idős német historikus Marczali szerint azt válaszolta, semmiképpen sem. Elégnek tartotta, ha a történész a források és a "legfontosabb feldolgozások" alapján önálló felfogásra jut, és az akkor még ifjú Marczalit óvta attól, hogy a "sok salabakter" elolvasásával lopja az idejét. (Marczali Henrik: *Emlékeim*. Múlt és Jövő, Bp., 2000. 88. o.) Ablonczy jól tudja, hogy ma már nem sírhatjuk vissza ezeket a "békebeli",

szakmánk szempontjából kissé naiv időket, hiszen a kettőjük között lefolyt beszélgetés óta eltelt időszak radikálisan megváltoztatta ebben a kérdésben (is) szakmánk kötelező elvárásait. Ő tehát, korunk parancsának engedelmeskedve, Ranke szavait kölcsönözve, minden „salabaktert” elolvasott és értelmezett. A számok nyelvére lefordítva: 17 magyar, 12 francia levéltár, gyűjtemény anyagát nézte át, de kutatott a genfi városi könyvtár kéziratárában is. E forrásokat mellett számos ún. ego dokumentum, kiadott és kiadatlan, zömmel magyar és francia nyelvű napló és visszaemlékezés teszi személyessé a kapcsolatok ilyen, vagy olyan területén munkálkodó diplomaták, írók, történészek, egyesületi vezetők és mások kapcsolatokat formáló korabeli tevékenységét. A felhasznált könyvek, önálló munkák puszta felsorolása 6 oldalt tesz ki, nem szólva a 15 oldalon perecizen, abc sorrendben sorjázó tanulmányokról, cikkekről, amit néhány weboldalon található forrás egészít ki. Mivel a szerző világossá tesz, hogy a magyar-francia viszony nem értelmezhető Franciaország és az utódállamok, valamint Magyarország és az utódállamok kapcsolata nélkül (megjegyzem, ez a kérdés is csak említés szintjén jelenik meg az értekezésben), de nyilván saját szűkebb kutatási témám okán is, a publikált források között szívesen láttam volna a szabadkai Papp Árpád *Délszlávok Párizsban. Egy határszakasz megrajzolásának krónikája és dokumentumai* (Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2021.) c. kiváló munkáját, amely elsősorban az 5. fejezet (*A kiindulópont: Trianon*) megírásához nyújtott volna hasznos támpontokat.

Számomra az értekezés legsikeresebb, legtöbb új információt tartalmazó részei azok, ahol a szerzőnek sikerült a történelem sakktábláján mozgó figurák rekrutációját, életkörülményeit, törekvéseit, kapcsolati hálóját felfedni. Külön is a tisztelt bizottság figyelmébe ajánlom az értekezés azon részeit, amelyek a bevándorló magyar közösségek, a botránnyok, vagy éppen a Franciaországban működő egyes magyar politikai közösségek által működtetett szervezetek és azok vezetőinek tevékenységét elemzik. Ezek Ablonczy szerint mind olyan tényezők, amelyek befolyásolták a bilaterális kapcsolatokat, és láthatóvá tették a történetben a nemzeti és az egyetemes értékeket, törekvéseket.

A két ország viszonyáról a magyar közvéleményben, de jórészt a történészek körében is egy meglehetősen sötét kép él. A szerző azonban árnyalja ezt a sötét képet. Mint írja: „ha a teljes képet nézzük, a viszony nem olyan rettenetesen rossz, inkább távolságtartó.” Érvei elfogadhatók: a harmincas évek második felében, a német befolyás közép-európai erősödésének idején Magyarország például növeli franciaországi exportját, Franciaország

kulturális pozíciókat szerez Magyarországon, és nemcsak Párizs, de a hazai frankofón értelmiség jóvoltából is. Javult a francia nyelv magyarországi helyzete, az Eötvös Collegium már jelentős szerepet játszott a két ország szellemi kapcsolatainak alakulásában, és még sorolhatnám.

Külön is érdemes szólni az értekezés stílusáról: Ablonczy munkája nem egyszerűen olyan értekezés, amelyet a szerző a tudományos értekező próza stílusában sikeresen írt meg, de szerencsére fel-felvillantotta humorát, és helyenként ki tudott lépni ebből a korrekt, de száraz stílusból. Csak néhány példa: a 95. oldalon a reims-i ügyvéd-politikus kapcsán erőteljes, szokatlan képet alkalmaz, aki olyan figura volt, hogy „epét hányt a csehszlovák politikai rendszertől”. De idézhetném a francia Duna-politika kapcsán leírt már-már irodalmi fordulatát, amikor „a nagyívű elképzeléseket földszagú problémák” váltották fel (78.oldal). Vagy itt van a Molnos (Müller) Lipót, a Párizsi Magyar Intézet igazgatója kapcsán olvasható mondata: „A mindenkori párizsi magyar követ elérhetetlen magasságban trónolt felette...” (193.o.) S ha már a stílust említettem, utalnék a dolgozat főként utolsó fejezeteiben sűrűsödő gépelési, helyesírási hibákra, amelyeket egy esetleges kiadás előtt feltétlenül ki kell javítani. S itt talán érdemes idézzem egyik kiváló kollégám kissé módosított mondását: „A tudományban nincsenek kimerített témák, csak a *gépelésben* (problémákban) kimerült kutatók.”

Néhány konkrét, apró megjegyzés:

1. A témában kevésbé jártas olvasó számára nem világos, ki is volt a Prágában tevékenykedő Maurice Pellé tábornok, akinek az egyébként részletesen bemutatott Louis Eisenmann a tanácsadója lett. (24-25.o.)
2. Louis de Fontenay budapesti francia főkonzul 1919. januári jelentése kapcsán említi, hogy a magyar katonák olyan emlékeket hagytak maguk után az első világháborúban Szerbiában, amelyek „nem halványulnak el olyan hamar”. Egy lábjegyzet erejéig érdemes lett volna az 1914. augusztusi szabácsi mérsárlásra utalni.
3. Nem világos, hogy mihez képest volt a 686 fős francia külügyminisztérium apparátusa „meglepően alacsony”? (98.o.) Ilyen „önmagukban” említett számokat, adatokat, amelyeket nem tudunk mihez viszonyítani, az értekezés más részeiben is találunk, érdemes lesz ezeket javítani, mivel így értelmezhetetlenek.

4. A kolozsvári és pozsonyi francia konzulátusok alapítása kapcsán jegyzi meg, hogy „A francia külügyminisztérium a jugoszláviai magyarok létéről szinte alig vett tudomást.” (325. o.) Utalni kellene rá, mi volt ennek az oka?

Az értekezés új tudományos hozadékát elsősorban abban látom, hogy a magyar-francia bilaterális kapcsolatokat az ezeket befolyásoló szerteágazó, eltérő hatásfokú és minőségű tényezőkből vezeti le, azokat részletesen, meggyőző érveléssel, adekvát és sokszor eddig ismeretlen források alapján mutatja be, és ezt a viszonyrendszert egy szélesebb társadalmi, kulturális, politikai és gazdasági keretbe helyezi el. Georges Duby kifejezését kölcsönözve: a szerző olyan munkát írt, amelyben felhangoznak a múlt „elhalt hangjai”.

Az Ablonczy Balázs által benyújtott értekezés véleményem szerint olyan eredeti, új tudományos eredményeket tartalmazó monográfia, amely a maga bonyolultságában, sokszínűségében, a diplomáciatörténetírás modern áramlatihoz csatlakozva, hatalmas mennyiségű forrás segítségével, a vonatkozó szakirodalom imponáló ismeretével elemzi témáját. Munkája eltér a PhD fokozat megszerzése kapcsán megvédett értekezésétől.

Ablonczy Balázs doktori értekezését, a fentebb kifejtett eredeti tudományos eredményei és szemléleti-módszertani értékei alapján **nyilvános vitára feltétlenül alkalmasnak tartom és elfogadásra ajánlom.**

Szeged, 2024. május 30.

A. Sajti Enikő, DSc